

KAPITTEL 2

Kollektiv mobilisering, sosiale bevegelser og den norske velferdsstaten: Medhjelper eller motstander av «det offentlige»?

Gudmund Ågotnes

Førsteamanuensis, Institutt for velferd og deltaking,
Høgskolen på Vestlandet

Padmaja Barua

Førsteamanuensis, Institutt for velferd og deltaking,
Høgskolen på Vestlandet

Abstract: This chapter discusses understandings of collective communities in relation to the current welfare system in Norway. Initially, the theoretical basis within ‘Social Movements Theory’, hereinafter referred to as SMT, is explained. SMT is the study and analysis of how social movements arise, and the significance they may have at local, national and international levels. Furthermore, SMT is distinctly interdisciplinary and is explained in the chapter on the basis of its historical development and division into various subcategories.

Reference is also made to how different directions within SMT, including different understandings of motives for collective communities, can shed light on a contemporary Norwegian welfare policy context. Divisions of responsibility between the public and the civil sphere form the basis for discussions about how the welfare state appears as a provider of premises for social movements in today’s Norway. We ask questions about whether social movements in Norway can be said to be ‘institutionalized’, i.e., taking place within rather than in opposition to established political systems. Finally, we discuss the implications of understandings of social movements in today’s Norway against what was initially emphasized as their foundation: an emancipatory function and potential.

Keywords: social movement, collective mobilization, institutionalization, protest

Sitering: Ågotnes, G. & Barua, P. (2022). Kollektiv mobilisering, sosiale bevegelser og den norske velferdsstaten: Medhjelper eller motstander av «det offentlige»? I G. Ågotnes & A. K. Larsen (Red.), *Kollektiv mobilisering: Samfunnsarbeid i teori og praksis* (Kap. 2, s. 35–58). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.168.ch2>
Lisens: CC-BY 4.0

Innledning

Basert på forståelsen av kollektiv mobilisering som felles innsatser rettet mot endring av livsvilkår som er betydningsfulle for det aktuelle fellesskapet (se kapittel 1), undersøker vi i dette kapittelet forståelser av og betingelser for kollektive innsatser, med særlig fokus på dagens norske velferdspolitiske kontekst.

I en akademisk sammenheng har studiet av kollektive innsatser som eksemplifisert i kapittel 1 flere benevnelser; massemobilisering, protestbevegelser og sosiale bevegelser (Kjellman, 2007, s. 61–62). Disse ilegger begrepene fellesskap og endring noe ulikt meningsinnhold, men deler en sentral fellesnevner: studiet av handlingsmåter hvor mennesker koordinerer innsatser i retning av kollektiv handling for forandring eller forbedring. I det følgende vil vi fokusere på en av disse benevnelsene – sosiale bevegelser – ved en gjennomgang av ulike teoretiske perspektiver samlet under paraplybegrepet *social movements theory* (SMT). Her forstås sosiale bevegelser som kollektive handlingsmønstre rettet mot *endring*, hvor en form for intern sammenbinding (fellesskapet) er kontrastert til en ekstern, autorativ størrelse, forstått som de som begrenser fellesskapet og dets handlingsrom (della Porta & Diani, 2020, s. 21–22). Fellesskapet, forstått gjennom SMT, tar altså ulik form og har ulik komposisjon, som vist til i eksemplene i kapittel 1, men deler samtidig egenskapen av å agere mot noen, det være seg en synlig eller usynlig «fiende», og derigjennom å forbedre vilkårene for medlemmer eller fremme de interessene som medlemmene forvalter. Nettopp disse forholdene – mellom innside og utside, mellom det sivile og det offentlige, og mellom medmakt og motmakt – er sentrale anliggender innen SMT, og for dette kapittelet.

Videre ønsker vi å belyse hvordan kollektivt samhold, organisering og aksjonsformer står i et spenningsforhold til samfunnsmessige utviklingstrekk, først og fremst knyttet til de samtidige prosessene rundt individualisering, globalisering og velferdsstatens utvikling. En gjenkjennelig argumentasjon viser til hvordan individualisering preger dagens samfunn, hvor det er svakere forpliktelser og tilknytninger mot et fellesskap, illustrert for eksempel gjennom lavere sivilt og politisk engasjement i dagens samfunn, både i Norge og internasjonalt (Putnam, 2000; Stromsnes & Gjerde, 2018, s. 34). Også i en norsk, velferdspolitisk kontekst

har det blitt vist til prosesser av individualisering, særlig knyttet til en ansvarsforskyvning fra tjenesteyter til -mottaker, eller fra det offentlige til bruker og pårørende (Jenhaug, 2017). Prosesser av individualisering relateres til neoliberale styringsreformer, forstått som en hegemonisk politisk-økonomisk doktrine, hvor medborgernes individuelle rettigheter og plikter har forrang (Lascoumes & Le Galès, 2004; Miller & Rose, 2008). Innen denne ideologien blir identitet knyttet til borgernes selv-gåenhet og selvstendighet. Borgerne blir, med andre ord, vurdert basert på deres produktive egenskaper (Greenhouse, 2009; Lamont, 2000). Når slike utviklingstrekk kombineres med nedbygging av offentlige hjelpeapparater, må borgeren, og særlig den utsatte, finne støtte i andre institusjoner og sfærer; sikkerhetsnett holder ikke lenger. Spørsmålet blir da om disse samtidige utviklingstrekkene bidrar til å aktualisere sosiale bevegelse – og/eller om de bidrar til å forandre dem.

Samtidig er Norge en særegen case når det gjelder forholdet mellom prosesser for individualisering på den ene siden og fellesskapstilknytninger på den andre, både historisk og kontemporært. Felles innsatser, gjennom dugnadsånd, høy frivillig innsats og et rikt sivilt organisasjonsliv (Ågotnes et al., 2021) har kjennetegnet og kjennetegner Norge, også i offentlige selvrepresentasjoner (St.meld. nr. 39 (2006–2007); Meld. St. 10 (2018–2019)). Noe spissformulert kan en si at former for kollektive innsatser har vært og er et utpreget kjennetegn ved det norske samfunns livet, også innen eller sammen med velferdsstatens innsatser. Nettopp forholdet mellom felles innsatser og «det offentlige», i mangelen på et bedre begrep, er både særegent, komplekst og, etter vår mening, interessant når det gjelder casen Norge.

Samtidig kan sosiale bevegelser forstås som noe annet eller noe mer enn kollektive innsatser generelt sett. Hvis vi returnerer til SMT er et vesentlig kjennetegn ved sosiale bevegelser at de i utgangspunktet opererer på utsiden eller i randsonen av den etablerte offentlige sfæren, nettopp fordi den offentlige sfæren representerer det som det oppones mot (Quranta, 2017, s. 2). I dette kapitlet ønsker vi å undersøke nettopp dette spenningsforholdet, ved å diskutere hvorvidt en slik forståelse av sosiale bevegelser – som å fungere utenfor og i opposisjon til etablerte politiske systemer – harmonerer med en norsk kontekst. Vi ønsker med andre ord

å diskutere grenseflatene mellom det offentlige og sivile knyttet til kollektive innsatser mot endring.

Kapittelet er delt inn i to hoveddeler. I første del redegjør vi kort for ulike perspektiver innen SMT. Videre viser vi til nye perspektiver på sosiale bevegelser knyttet til utviklingstrekkene skissert over. I andre del viser vi til hvordan sosiale bevegelser fremstår i dagens Norge, basert på et utvalg faglitteratur. Her diskuterer vi hvorvidt sosiale bevegelser i Norge kan sies å være institusjonaliserte, altså som å foregå innen heller enn i opposisjon til etablerte og aksepterte politiske styringssystemer. Avslutningsvis drøfter vi implikasjonene av forståelser av sosiale bevegelser i dagens Norge opp mot det som i utgangspunktet ble fremhevet som en bærende idé innen sosiale bevegelser; deres emansipatoriske funksjon og potensial. Kapittelet berører med dette tematiske områder som det i en norsk sammenheng har vært forsket svært lite på, og danner samtidig et grunnlag for mer empirisk orienterte studier i senere kapitler.

Teorier om sosiale bevegelser

Vi forstår sosiale bevegelser som å være i samspill med «collective challenges to existing arrangements of power and distribution by people with common purposes and solidarity, in sustained interaction with elites, opponents and authorities» (Meyer & Tarrow, 1998, s. 4). Sosiale bevegelser er med dette kollektive handlingsmønstre i møte med en kollektivt opplevd utfordring, som ofte tar form som en reaksjon på eller en kamp mot det bestående. SMT er en samlebetegnelse for ulike teorier som fungerer som forklaringsmodeller for slike bevegelser. SMT representerer altså ulike perspektiver for å forklare forekomsten, dannelsen og betydningen av sosiale bevegelser. Som vi beskriver mer i det følgende representerer SMT dermed et teorimangfold som inneholder diverse underkategorier som både relaterer seg til hverandre og som har utviklet seg over tid (Tilly, 2004). Både SMT som samlekategori og de respektive underkategoriene kan dermed beskrives som både fragmenterte og mangefasetterte (Goodwin & Jasper, 2003, s. 4). Den følgende beskrivelsen er derfor basert på et begrenset utvalg varianter eller forståelser av sosiale bevegelser. Vi presenterer disse historisk, inkludert

det som kan beskrives som forløperne til SMT, og deler videre SMT inn i ulike underkategorier.

Overordnet kan SMT deles inn i to hovedretninger: strukturelle og sosialkonstruktivistiske forklaringsmodeller (van Stekelenburg & Klandermans, 2009). Strukturelle forklaringsmodeller viser til ytre, strukturerende krefter som påvirker eller danner utgangspunktet for oppkomst og betydning av sosiale bevegelser, ofte med vekt på tilgang til (eller fravær av) goder og ressurser. Sosialkonstruktivistiske forklaringsmodeller peker derimot på meningsdannelse og motivasjon blant medlemmer, gjerne i konteksten av mer avgrensede kampsaker med mer eksplisitte mål, som årsaksforklaring. Noe forenklet kan en forskjell beskrives som vektlegging av henholdsvis ytre eller indre anliggender. I så måte kan hovedretningene beskrives som å stå i et nærmest binært opposisjonsforhold, hvor den ene retningens fokusområder er betegnende for mangler i den andre. Derved kan kanskje retningene tenkes å være supplerende hvor elementer kan kombineres for å oppnå en nyansert forståelse knyttet til kompleksiteten i beveggrunner, utvikling, organisering og betydninger av sosiale bevegelser (se også Kjellman, 2007, s. 31).

Begynnelsen

Røttene til SMT spores til tidlige studier av massebevegelser, hvor former for kollektiv handling på første halvdel av 1900-tallet blir forstått og forklart som avvikende adferd, drevet av uvitenhet blant de involverte (Kjellman, 2007, s. 12; van Stekelenburg & Klandermans, 2009, s. 18). I disse tidlige studiene dannet samtidens utviklingstrekk, knyttet for eksempel til sosial urolighet, klassemotsetninger, industrialisering og fortetning av befolkningsgrupper, grunnlaget for sosiale bevegelser som hverken er pragmatiske eller effektive. Deltagelse i bevegelser var heller basert på manglende kunnskap og bar preg av irrasjonalitet uten en hensiktsmessig samfunnsmessig funksjon. Et sentralt aspekt i slike behavioristiske forklaringsmodeller ble videreutviklet i det som senere fikk benevnelsen SMT: forholdet mellom de som har og de som ikke har og de felles innsatsene som er rettet mot endring av forskjeller. Innen SMT endres likevel fokuset fra å forklare oppførselen eller dynamikken *innen*

gruppen til å forklare selve betingelsene og vilkårene for dens oppkomst. Et sentralt poeng innen tidlige forklaringsmodeller av SMT, utviklet fra midten av 1900-tallet, er for eksempel hvordan økt avstand mellom fattig og rik og mellom elite og ikke-elite, skaper grobunn for sosiale bevegelser. Fremmedgjøring og fraværet av mulige forhandlingspunkter mellom de som har og de som ikke har i «det moderne samfunnet» (Kornhauser, 1959/1995), danner utgangspunktet for former for sosiale bevegelser.

Endring i handlingsmønstre for sosiale bevegelser på 1950- og 60-tallet, blant annet knyttet til økonomisk vekst, endret forståelsen av sosiale bevegelser ytterligere. På denne tiden utviklet ulike former for sosiale bevegelser seg i retning av å være målrettede, spesialiserte og aksjonspreget, for eksempel i form av borgerrettsbevegelser. Sosiale bevegelser tok altså ikke form som irrasjonell aksjon av «mobben» og måtte derfor forklares på andre måter. Dermed økte interessen for å forstå og forklare oppblomstring og betydning av bevegelsene, riktignok på ulike måter, som ansporet ulike forklaringsmodeller innen SMT. En fellesnevner for disse er at sosiale bevegelser i økende grad ble oppfattet som hensiktsmessige og med et iboende potensiale for endring.

Strukturelle forklaringsmodeller

Perspektiver knyttet til mangel på tilgang til ressurser videreføres innen *relative deprivation theory* (RDT), som handler om hvordan grupper finner sammen basert på opplevelsen av ikke å ha tilgang til en verdi, en tjeneste eller et gode. Borgerrettsbevegelser og likestillingskamp er eksempler som på ulike måter og i ulike perioder blir forklart og forstått gjennom RDT, men også mer generelle kamper for utjevning av økonomisk ulikhet, blant annet innenfor rammene av fagforeninger. Manglende tilgang til ressurser fungerer med andre ord som beveggrunn for opphavet til sosiale bevegelser, gjerne knyttet til tilhørighet innen sosiale lag eller segmenter. Samtidig vises det til at mangel ikke nødvendigvis trenger å være knyttet til konkrete andre (de som har), men også til forventninger om hva en burde ha. Økonomiske oppgangstider kan stå som eksempel, hvor enkelte, til tross for deres forventninger, ikke får være delaktige i samfunnsmessige forbedringer (van Stekelenburg & Klandermands, 2009,

s. 22). RDT har blitt kritisert for dette ensidige fokus på frafall av goder, hvor det vises til de mange eksemplene på sosiale bevegelser hvor andre årsaker enn frafall av goder kan forklare sosial mobilisering (f.eks. likestillingskamper, som langt på vei var drevet av middelklassen), eller tilfeller hvor frafall av goder blant utsatte grupper ikke fører til sosial mobilisering (Sen & Avci, 2016, s. 126). Samtidig vises det til at perspektiver relatert til RDT har fått en form for renessanse senere år, utløst av økonomiske nedgangstider på 2000-tallet (Quranta, 2017, s. 4).

En annen variant innen strukturelle forklaringsmodeller er ressursmobiliseringsteori (RMT). Her vises til betydningen av tilgjengeligheten av relevante ressurser for forekomsten og effekten av en sosial bevegelse. Innen retningen er oppmerksomheten altså rettet mot tilgjengeligheten og den mer eller mindre effektive nyttiggjørelsen av gruppens samlede kapital, forstått både som materielle og ikke-materielle ressurser, som vil kunne anvendes for å oppfylle gruppens målsettinger. Det vises blant annet til at grupper som allerede har en høy grad av sosial sammenbinding mer effektivt kan anvende gruppens underliggende samlede ressurser (van Stekelenburg & Klandermans, 2009, s. 24), som igjen kan forklare hvordan noen bevegelser, knyttet til likestilling og homofiles (senere ulike seksuelle identiteters) rettigheter, er mer synlige og effektive enn andre. Fokuset på effektivitet og rasjonelle handlingsmønstre har også ført til kritikk, hvor det blir hevdet at perspektivet legger for stor vekt på materialistiske forhold (della Porta & Diani, 2020, s. 16; Sen & Avci, 2016, s. 127) og at aktørene fremstår som i overkant kalkulerende og rasjonelle (Buechler, 1995, s. 441). Kritikere viser videre til at forekomsten av sosiale bevegelser uten sterk indre sammenbinding også oppstår, på tvers av forhåndsdefinerte og etablerte nettverk og sosiale identiteter. Samtidig tilfører forklaringsmodellen perspektiver fraværende i RDT, for eksempel relatert til hvordan middelklassen i enkelte tilfeller kan mobilisere mer effektivt enn arbeiderklassen (Quranta, 2017, s. 5), både når det gjelder tilgjengelighet av ressurser og evnen til effektivt å benytte seg av disse (se også diskusjon om sosial kapital i kapittel 1 og 4).

En tredje retning innen strukturelle forklaringsmodeller er *political process theory* (PPT), som var den rådende forklaringsmodellen rundt årtusenskiftet (Goodwin & Jasper, 2003, s. 3; Kjellman, 2007, s. 156). Her

ses sosiale bevegelser i lys av den herskende sosiopolitiske kontekst og de mulighetsbetingelser denne gir. Særlig viser teorien til hvordan sosiale bevegelser fungerer, eller ikke, opp mot myndigheters vilje til å tillate uenighet og motstand, med andre ord, hvor tolerante samfunnene er. I kontrast til RMT, som legger vekt på interne egenskaper, fokuserer PPT altså på eksterne, strukturerende faktorer (Tilly, 2004; van Stekelenburg & Klandermans, 2009). Også innen PPT er deltakere i sosiale bevegelser rasjonelle aktører som evner, eller ikke, å benytte mulighetene den politiske konteksten gir; sosiale bevegelser er, for å spissformulere, opportunistiske. Innen både RMT og PPT synliggjøres med andre ord utviklingstrekk i perspektiver fra tidligere modeller av SMT: en dreining fra anarki og irrasjonalitet til nyttemaksimering og strategi. I kontrast til RMT vektlegger PPT imidlertid betydningen av de rådende politiske institusjoner. Tilnærmingen kan dermed bidra til å forklare oppkomsten (og suksessen) til en bevegelse relatert til samtidens tidsånd, for eksempel borgerrettsbevegelser på 1950- og 60-tallet, eller måten deler av miljøbevegelsen har fått en mer global karakter i nyere tid (se også kapittel 1). Innen PPT blir statens institusjoner både premissleverandør og målskive for sosiale bevegelser (Kjellman, 2007, s. 19). Samtidig har teorien blitt kritisert for et instrumentelt eller deterministisk syn på strukturelle betingelser, og for å ikke vie foranderlige og forskjellige sosiokulturelle forhold tilstrekkelig oppmerksomhet (Goodwin & Jasper, 2003, s. 4; Kjellman, 2007, s. 13).

Sosialkonstruktivistisk forklaringsmodell

New social movements (NSM) er et samlebegrep for mer eller mindre sammenhengende teorier som opponerer mot andre tradisjoner som ser økonomiske betingelser som utløsende årsaker for sosiale bevegelser. En alternativ tolkning er at NSM inkluderer ulike, delvis motstridende forståelser av sosiale bevegelser, med en felles teoretisk forankring innen sosialkonstruktivismen (Buechler, 1995). Opprinnelsen til NSM blir forklart med 1960- og 70-tallets sosialpolitiske endringer, hvor nye former for kollektive handlingsmønstre oppstod, basert på mer saksbaserte kampsaker heller enn klasses tilhørighet (della Porta & Diani, 2020,

s. 6–7; Sætrang, 2018, s. 154). Også her vektlegges middelklassens engasjement (Kjellman, 2007, s. 115), både som pådriver (hvilke kamper som er på agendaen) og som gjennomfører (hvordan få til endring). Innenfor disse retningene er identitetskamp og -politikk sentralt, og viser dermed til andre sosiale utviklingstrekk enn tidløse klassekonflikter. Som vist til i kapittel 1, kan for eksempel den arabiske våren og Folkeaksjonen nei til mer bompenger trekkes frem, og samtidig synliggjøre en spennvidde i NSMs nedslagsfelt. Videre vektlegges marginalisering og følelser av utenforskap eller oppgitthet blant enkelte grupperinger innen NSM (van Stekelenburg & Klandermans, 2009, s. 29). I så måte argumenteres det for at NSM, og særlig sosialkonstruktivistiske varianter, har likhetstrekk med de tidlige behavioristiske tilnærmingene ved å vektlegge emosjoners rolle for kollektiv handling, riktignok uten å sykeliggjøre aktørene (van Stekelenburg & Klandermans, 2009, s. 30). Disse tilnærmingene har også blitt kritisert for å underkommunisere underliggende sosiokulturelle forskjeller (Sen & Avci, 2016, s. 129). Et sentralt anliggende innen deler av NSM-tilnærmingene, som tilsynelatende virker relevant for Norge som case, er hvordan nyere utviklingstrekk (f.eks. teknologi og digitalisering) kan føre til en endring i organiseringen av og formen på sosiale bevegelser (Sætrang, 2018, s. 154; se også Tranvik & Selle, 2003).

Sosiale bevegelser i nye former - nye forklaringsmodeller?

En hovedinnvending til både strukturelle og sosialkonstruktivistiske forklaringsmodeller er deres eurosentrisk og/eller USA-sentrisk innretning. Modellene fremstår nettopp som modellert for å kunne fange egenskaper typiske for supermoderne, vestlige velferdsstater. Det ensidige søkelyset på postindustrielle demokratiske systemer gjør at tilnærmingene ikke evner å fange dynamikkene som har formet kollektiv handling i den senere tid (Altmann et al., 2017), nettopp fordi disse handler om noe mer enn hva som foregår *innen* nasjonalstatene. Som en respons på en slik manglende treffsikkerhet har det blitt fremmet ulike supplerende perspektiver, som undersøker sosiale bevegelsers egenskaper,

dynamikker, former og kunnskapssyn ut over nasjonale og/eller post-industrielle vakuum (Altmann et al., 2017).

Verden har endret seg de siste tiårene, og med det betingelsene for sosiale bevegelser og hvordan vi kan forstå dem, først og fremst relatert til økt mobilitet av folk, ideer og teknologi. Supranasjonale organisasjoner har økt sin innflytelse og også møtt motstand, blant annet i form av protester mot korporatisme og nykapitalisme (della Porta & Diani 2020, s. 206). Neoliberale strømninger og dertil hørende nasjonale og transnasjonale reformer har i kombinasjon med økonomiske nedgangstider ført til økte økonomiske forskjeller både innen og mellom land (Cox & Nilsen, 2014). Det kan argumenteres for at marginaliserte grupper og segmenter som følge av denne utviklingen har opplevd mindre handlingsrom og færre muligheter for å imøtekomme egne behov (Hall & Lamont, 2013). Poenget i denne sammenhengen, og som kritikken over viser til, er at slike utviklingstrekk har ført til nye former for motstand og kollektiv handling, ikke bare i det globale sør. Også i såkalte postindustrielle samfunn har neoliberale strømninger i de senere tiårene ført til motstand nedenfra, også som nye former for sosiale bevegelser (Burawoy, 2017, s. 22). Samtidig er ikke denne binære opposisjonen – nord/sør – lenger gjeldende eller representativ. Sosiale bevegelser tar mer form av globale eller transnasjonale bevegelser på tvers av geografiske forhold, som er særegne, men samtidig finner inspirasjon fra hverandre (della Porta & Diani, 2020, s. 2, 33). De tre første eksemplene i kapittel 1, metoo-bevegelsen, Skolestrejk för klimatet og den arabiske våren, viser nettopp til slike strømninger, hvor bevegelsen henter inspirasjon fra eller foregår på tvers av landegrenser.

I konteksten av disse supranasjonale bevegelsene vises det også til hvordan utvikling innen kommunikasjonsteknologi har bidratt til spredning av informasjon samt organisering og koordinering av kollektive innsatser via digitale plattformer, som alle de tre ovennevnte casene også eksemplifiserer. Det har blitt dannet betydningsfulle virtuelle, offentlige arenaer som fungerer som grunnlag for forskjellige «internetworked social movements» (Langman, 2005, s. 58). Digitale plattformer kan altså bidra til mer uformelle sosiale fellesskap, ikke bare på tvers av geografiske områder og sosiale lag, men også sosiopolitiske kontekster. Samtidig er ikke digitale plattformer for kollektiv handling utelukkende virtuelle,

men kan tvert imot skape behov for fysiske samlingspunkter for å «establish dense and creative communities and to plan new and novel actions» (Burawoy, 2017, s. 24–25), og dermed fungere som grunnlag for det som oppfattes som mer tradisjonelle aksjonsformer, som kanskje Skolstrejk för klimatet er det beste eksempelet på.

Hvis vi returnerer til utgangspunktet – sosiale bevegelser som å oppnere mot urett eller urettferdighet – viser senere utviklingstrekk altså til at opposisjon ikke lenger nødvendigvis er rettet mot indre (lokale, regionale eller nasjonale) anliggende. Med dette utfordres geografisk tilhørighet som utgangspunktet for sosiale bevegelser (se også della Porta & Diani, 2020, s. 95). Det som skal endres, og årsakene til at noe bør endres, handler ikke nødvendigvis om det lokale, selv om det kan manifestere seg på lokalt plan. Poenget her er at når verden endres, endres altså betingelsene for sosiale bevegelser. Nye former for nettverk, nye måter å samle og spre informasjon forekommer, delvis som følge av endring av en mer kontekstuell karakter. Sammensetningen av sosiale bevegelser forandres også, hvor sosiale lag/klasser, kjønn, alder og politisk tilhørighet ikke nødvendigvis lenger utgjør de bærende sosiale indikatorene for medlemskap. Vi kan også stille spørsmål ved om slike utviklingstrekk kan tenkes å danne grunnlaget for en normalisering av sosiale bevegelser i retning av å være mer vanlige og aksepterte (se også Kjellman, 2007), som den massive oppmerksomheten og tilslutningen rundt *metoo* og *Black Lives Matter* vitner om. Med dette har vi kanskje beveget oss mot det Meyer og Tarrow (1998) for flere tiår siden fremmet som en tese: utviklingen mot et *social movement society*, hvor ulike former for protestformer forekommer, er mer hyppige, og kanskje også mer flyktige og temporært avgrensede (se også della Porta & Diani, 2020, s. 2). I tillegg til nye former vil også nye aktører være aktive innen en slik tenkning; sosiale bevegelser tilhører ikke bare de unge og marginaliserte, som altså står i opposisjon til det etablerte, men ulike samfunnslag og grupperinger (Quranta, 2017, s. 7). Sosiale bevegelser er for alle, og er samtidig utpreget heterogene (della Porta & Diani, 2020, s. 41). Med dette blir normalisering et første kjennetegn ved et *social movement society*.

Et annet kjennetegn, kanskje mest interessant i vår kontekst, er hvordan sosiale bevegelser innen en slik forståelse også blir institusjonaliserte

og fremstår som legitime og aksepterte former for kollektiv handling (Meyer & Tarrow, 1998). En institusjonalisering av sosiale bevegelser innebærer, slik vi forstår det, to sammenhengende og samtidige prosesser: (1) en tilnærming fra sosiale bevegelser mot det offentlige, hvor det søkes anerkjennelse av bevegelsen og dens agenda innenfor aksepterte politiske kanaler, og (2) en form for aksept og tillatelse fra politiske systemer om at (riktige former for) sosiale bevegelser er en legitim kanal for politisk og interessebaserte ytringer. Med institusjonalisering menes dermed både form av bevegelsen (mindre spontan, mer organisert) og dens arbeidsformer og siktemål (mer rettet mot endring innenfor eksisterende og rådende sosiopolitiske forhold). Et eksempel som kanskje kan illustrere en større trend, er miljøbevegelsen og dens utvikling de senere tiår (Eimhjellen, 2018, s. 217; Kjellman, 2007, s. 34; Quranta, 2017, s. 9); fra ulike og løsrevne former for politiske protestbevegelser til mer sammenhengende og hierarkisk organiserte bevegelser på tvers av geografiske områder og befolkningsgrupper. Miljøbevegelsen er et godt eksempel på en sosial bevegelse som har utviklet seg fra en motmaktstilnærming til å oppnå økt politisk kapital. Som vi skal utdype senere innebærer dette også nye motreaksjoner, som opposisjon mot miljøbevegelsens moderasjon i møte med politiske institusjoner.

Oppsummert kan vi slutte at i et *social movement society* har sosiale bevegelser gått fra å opponere mot etablerte maktstrukturer utenfra, til å operere innen den konvensjonelle politiske sfæren. Utviklingen innebærer dermed en legitimering av sosiale bevegelser som størrelse og som politisk virkemiddel. Spørsmålet vi ønsker å stille, er om disse kjennetegnene – normalisering og institusjonalisering – også passer til Norge.

Sosiale bevegelser og velferdsstaten i Norge

I et historisk perspektiv har ulike former for sosiale bevegelser vært sentrale for utforming og utvikling av velferdsgoder i Norge. Arbeiderbevegelsen og kvinnebevegelsen i særdeleshet, men også andre former for kollektiv handling har vært sentrale og kjennetegnet av betydelig gjennomslagskraft (Breivik & Sudmann, 2015, s. 2). Også i nyere tid har former for kollektivt sivilt engasjement vært sentrale i Norge: fra en ekspansjonsperiode

i etterkrigstiden, til differensiering og større organisasjonsmangfold fra midten av 1960-tallet (Tranvik & Selle, 2003, s. 155). Tilsvarende generelle utviklingstrekk finner vi for sosiale bevegelser internasjonalt og synliggjort innen NSM-perspektiver. Former for kollektiv mobilisering har hatt betydelig politisk gjennomslagskraft, for eksempel i saker som stemmerett for kvinner, rettigheter for arbeidere og anerkjennelse (og delvis offentlige unnskyldninger til) etniske og seksuelle minoriteter. Videre har kollektiv mobilisering i en norsk kontekst ikke bare påvirket hvilke rettigheter og hvilken anerkjennelse velferdsstaten skal gi, men også selve utformingen av dens institusjoner. I et historisk perspektiv har altså sosiale bevegelser hatt gangbare mulighetsbetingelser, hvis vi følger PPT-tilnærmingen, hvor sosiale bevegelser ikke bare har blitt tolerert, men kanskje også blitt oppfattet som sentrale (velferds)politiske aktører. Men hvilken rolle spiller sosiale bevegelser og former for kollektiv mobilisering i Norge i dag? Ut fra et komparativt perspektiv, hvilken funksjon har sosiale bevegelser, gitt en tilstedeværende og aktiv offentlig sektor?

Sivilsamfunnet

Fortellingene om det sivile engasjementet i dagens Norge er mangefasettert og delvis motstridende, så her vil utvalgte perspektiver vektlegges. På den ene siden presenteres Norge som å fremdeles være preget av høy grad av sivilt engasjement og frivillig innsats innen ulike former for organisasjonsliv. Kombinert med en betydelig gjennomslagskraft, eller politisk kapital, danner dette grunnlaget for beskrivelsen av Norge, igjen i et komparativt perspektiv, som et organisasjonssamfunn (Archer, 2012, s. 157–158). Archer (2012) argumenterer for at en kollektivistisk grunntanke fundert i ideer om at sosial solidaritet fremdeles er fremtredende i Norge, til tross for en dreining mot mangfold og diversitet i samfunnet generelt. Dette kan presenteres som et *vedlikeholdsargument*. Til tross for utviklingstrekk knyttet til globalisering og individualisering, har altså en form for sivilt engasjement blitt opprettholdt i Norge. Ideen om svekelsen av fellesskapet som en følge av en dreining mot individualisering og egeninteresse synes overdrevet. Sagt med andre ord: Putnams tese (se kapittel 1 og 4) om en generell og gradvis nedbygging av sosial kapital

synes lite overførbar til en norsk kontekst, noe som understøttes av en reversering av tidligere nedadgående medlemstall i politiske organisasjoner (Archer, 2012, s. 176) og opprettholdelse i medlemstall i lokallag og velforeninger (St.meld. nr. 39 (2006–2007), s. 13). Det norske sivilsamfunnet er med dette en del av et velferdsfelt bestående av *samarbeidende* institusjoner, hvor sivile, private og offentlige interesser er tett sammenvevde (Østerud, 2005).

Et alternativ til vedlikeholdsargumentet kan omtales som et *transformasjonsargument*. Sivilt engasjement tar eller er i ferd med å ta nye former. Den tidligere etablerte blandingsorganisasjonen som kombinerte småskala (lokal forankring) og storskala (nasjonale innflytelse), endres til en organisasjonsform preget av fragmentering, kortere tidshorison, nytelse heller enn nytte. Dette foregår i en form for sanntidsorganisering (Tranvik & Selle, 2003, s. 154–155) hvor grupper dannes spontant og «live». Sanntidsorganisering er videre preget av direkte deltakelsesformer, hvor engasjement baseres på egeninteresse, som fører til mindre kontinuitet over tid og en svakere ideologisk tilknytning. Det argumenteres for en generell svekkelse av sivilsamfunnet, basert på denne dreiningen, med særlig to vesentlige implikasjoner. For det første blir sivile initiativ mer løsrevet fra et nasjonalt nivå og har mindre politisk innflytelse, som fører til at vi er «i ferd med å få et organisasjonssamfunn hvor det lokale og det nasjonale nivået i stadig større grad lever sine liv uavhengig av hverandre» (Tranvik & Selle, 2003, s. 166). For det andre endres selve innholdet og funksjonen til sivilsamfunnet, fra innflytelse og samfunnsendring til «å tilfredsstille medlemmenes behov»; fra konfliktorientert til konsensusorientert (Tranvik & Selle, 2003, s. 152–154). Både vedlikeholds- og transformasjonsargumentet er relevante og vil kunne kaste lys over forståelser av sosiale bevegelser og deres posisjon i dagens Norge.

Sosiale bevegelser i dagens Norge

Hvis vi støtter oss til SMT, skiller sosiale bevegelser seg fra frivillig innsats og generelt sivilt engasjement på flere områder (della Porta & Diani, 2020, s. 20). Som tidligere nevnt oppstår og agerer sosiale bevegelser ofte uten et større organisatorisk apparat, har i mange tilfeller en mer

temporær tidshorisont (f.eks. den arabiske våren), og vektlegger endring av livsvilkår til interessegrupper eller endring av grunnleggende samfunnsmessige forhold (f.eks. metoo-bevegelsen og Skolstrejk för klimatet). Dette er alle egenskaper som skiller dem fra frivillig organisasjonsliv. Nettopp dette skillet – mellom frivillig innsats utøvd av ideelle organisasjoner og mer politisk orientert aktivisme – har blitt beskrevet som spesielt distinkt i Norge (Enjolras & Eimhjellen, 2018, s. 20). Skillet mellom frivillig innsats og sosiale bevegelser som aksjonsform blir videre beskrevet som relativt nytt, og blir forklart ut fra en avideologisering av tradisjonelle sosiale bevegelser som har pågått siden 1960-tallet. Denne avideologiseringen medførte videre en form for spesialisering av de ulike formene (Enjolras & Eimhjellen, 2018, s. 20–21), en slags oppdeling i distinkte nisjer med hver sin funksjon og virkemåte. Hvis vi følger Tranvik og Selles argumentasjon (2003), synes denne inndelingen å ha blitt ytterligere forsterket i senere tid: vi kan identifisere skillelinjer mellom det etablerte organisasjonslivet og en mer radikal bevegelsesform, og hvor førstnevnte fremstår som den dominerende formen. Hvis vi returnerer til Enjolras og Eimhjellens argumentasjon (2018), kan altså Norge, i et internasjonalt perspektiv, betraktes som å ha en klar og definert rollefordeling mellom det som oppfattes som den etablerte tredje sektor og de som kan betraktes å stå utenfor denne. Hvordan sosiale bevegelser plasseres innen en slik todeling er imidlertid noe uklart, og viser kanskje til det komplekse og problematiske med størrelsen sosial bevegelse, noe vi skal gå mer inn på senere.

Andre argumenterer for en relativ tett kobling mellom frivillige organisasjoner og sosiale bevegelser i Norge (Stromsnes & Gjerde, 2018). Her beskrives en organisasjonsform hvor politiske protestformer agerer *innen* det etablerte sivile apparatet, som igjen agerer på det offentliges premisser (Stromsnes & Gjerde, 2018; se også Archer, 2012, s. 176). Koordinerte protestaksjoner i ulike norske byer i kjølvannet av Skolstrejk för klimatet, kan være illustrerende. Politiske protestformer i Norge beskrives videre som lite spontane og godt organiserte, med ulike tilknytningsformer til formelle, ofte frivillige organisasjoner (Stromsnes & Gjerde, 2018). Sosiale bevegelser, her i form av politiske protestaksjoner, har med dette beveget seg fra det ukonvensjonelle til å være en del av det etablerte demokratiske

prosjektet. Med dette kan kanskje transformasjonsargumentet overføres fra sivil innsats generelt, til sosiale bevegelser, hvor sosiale bevegelser fremstår som mer inkorporert innen det etablerte sivile liv, heller enn å stå i motsetning til det. Utviklingen av Folkeaksjonen nei til mer bompenger synliggjør en slik dreining: fra protest oppover til deltakelse innenfra.

En slik dreining – fra det opposisjonelle til det etablerte – beskrives i deler av faglitteraturen som en form for lovmessighet også når det gjelder sosiale bevegelser. Her beskrives en dreining fra det spontane, egalitære og opposisjonelle, til det institusjonaliserte, organiserte og hierarkiske (Eimhjellen, 2018, s. 216). Innen dette perspektivet vises det altså til en utvisking av skillelinjer ikke bare mellom protest og organisasjonsliv, men også mellom det såkalte sivile samlet sett og det offentlige. Tranvik og Selle representerer et slags ytterpunkt i denne argumentasjonen ved å vise til at årtusenskiftet «markerer sluttpunktet for dominansen til folkebevegelsene» (Tranvik & Selle, 2003, s. 154).

Oppsummert vises det til en tosidig og kanskje gjensidig forsterkende tendens: a) generiske utviklingstrekk for sosiale bevegelser som tilsier at over tid, med økt oppslutning og tilgang til ressurser og teknologier, vil disse bevege seg inn i mer legitime politiske sfærer, og b) utviklingstrekk særegne for Norge, hvor sosiale bevegelser gjerne foregår innen det som oppfattes som etablerte former og kanaler.

Delvis i kontrast til denne fremstillingen har vi i nyere tid i Norge også sett eksempler på det som forstås som mer tradisjonelle eller løsevrne sosiale bevegelser: grasrotmobilisering, protestbevegelser og ad hoc-organisering, som opererer uavhengig av eller i opposisjon til den politiske sfæren. Espeland og Rogstad (2013, s. 126) viser til to eksempler på såkalte *critical events* – Eugene Obioras dødsfall i forbindelse med hans arrestasjon og hvordan ambulansepersonell ikke hjalp en annen tydelig skadet, synlig minoritet – som fungerte som utløserer for grasrotmobilisering. I disse mobiliseringene kan bevegelsenes målsettinger beskrives både som et rop om urett og et mer grunnleggende ønske om varig endring. Her beskrives sosiale bevegelser som å oppstå mer spontant, og som en motreaksjon mot en ytre, urettferdig hendelse. Det offentlige representerer ikke en størrelse som utgjør betingelsene for sosiale bevegelser, men

heller som selve institusjonaliseringen av den opplevde urettferdigheten, og utgjør dermed et slags fiendebilde. Delvis i tråd med denne fremstillingen, delvis i kontrast til den, viser Kjellman til at politiske protestbevegelser, riktignok i noen særlige former med noen særlige uttrykksmåter, har blitt stadig mer «hverdagsliggjorte» i Norge. Protestbevegelser tar stadig mer form som omfattende og organiserte massemobiliseringer hvor ulike grupperinger eller interesser finner sammen på bakgrunn av en felles kampsak på tvers av organisatoriske skillelinjer (Kjellman, 2007, s. 1, 87). Denne tendensen, mot de store, populariserte formene for massebevegelser, følger riktignok en parallellutvikling som samsvarer med argumenter over, hvor andre former for sosiale bevegelser har beveget seg i retning av mer etablerte og moderate organisasjons- og aksjonsformer.

Disse eksemplene viser til nyere utviklingstrekk på forskjellige måter. Nye betingelser, særlig i form av nye, digitale teknologier, men kanskje også globalisering mer generelt, har ført til at sosiale bevegelser i Norge ikke nødvendigvis bør tolkes som mer moderate eller at de utelukkende bør tolkes som det. Kanskje har sosiale bevegelser i Norge heller skiftet form og uttrykksmåte, i tråd med vedlikeholdsargumentet? Eller kanskje har de endret seg i retning av å representere *ulike* former, mer i tråd med transformasjonsargumentet? I den avsluttende diskusjonen vil vi utdype disse ulike perspektivene på forståelser av sosiale bevegelser i Norge, gjennom å fremstille det vi ser som to hovedargumenter (som hviler henholdsvis på PPT og nyere kritikk av sosial bevegelsesteori), nemlig sosiale bevegelser som institusjonaliserte og sosiale bevegelser som normaliserte.

Sosiale bevegelser og institusjonalisering

Innen PPT forstås, som vi har sett, politisk-strukturelle forhold som å danne sentrale vilkår for sosiale bevegelsers oppkomst, virkemåte og betydning. Følgelig vil endringer av kontekstuelle betingelser, her i form av den norske velferdsmodellen, ha betydning for utformingen av sosiale bevegelser. Samtidig har vi sett at forholdet mellom sosiale bevegelser og den offentlige sfæren utgjør et komplekst og kanskje motstridende felt i Norge. Den offentlige sfæren er mangestedsnærværende, og fungerer

både som samarbeidspartner, tilrettelegger og fiendebilde for ulike former for sosiale bevegelser.

Kanskje tilsier denne kompleksiteten at vi opplever en dreining i retning av et *social movement society*, hvor institusjonalisering står sentralt? Følger vi PPT synes riktignok Norge som case å eksemplifisere en variant hvor sosiale bevegelser har mulighetsbetingelser og kan blomstre. Det særegne med casen Norge fremkommer likevel ikke bare som en form for toleranse overfor sosiale bevegelser, men også som en form for inkorporering, hvor grenseoppgangene mellom bevegelser og det offentlige, mellom opposisjon og opponent, blir utydelige (Eimhjellen, 2018; Stromsnes & Gjerde, 2018; Tranvik & Selle, 2003). Sosiale bevegelser, som vist til i faglitteratur og i eksempelet fra Folkeaksjonen nei til mer bompenger, sikter mot endring *sammen med* heller enn endring *av* den offentlige sfæren. Gitt at vi aksepterer denne virkelighetsbeskrivelsen, hva betyr en slik form for institusjonalisering for form og funksjon for sosiale bevegelser og hva blir konsekvensene for deres autonome og opposisjonelle rolle?

To perspektiver kan presenteres som tilsvar på dette spørsmålet. For det første: total kooptering og utvasking av en frigjørende funksjon, og for det andre: delvis inkorporering og oppdeling av funksjon. Disse ligger tett opp til hverandre og kan forstås som nyanseforskjeller. Innen det første perspektivet vises det til fraværet av sosiale bevegelser forstått som sterke folkebevegelser som søker grunnleggende samfunnsendringer basert på en konflikt- eller konsensusideologi (Tranvik & Selle, 2003, s. 154). Sosiale bevegelser som i utgangspunktet har stått i opposisjon til det offentlige blir gradvis inkorporert i offentlige sfærer og blir «i økende grad profesjonelle og forhandlende institusjoner nært knyttet til det offentlige» (Tranvik & Selle, 2003, s. 159). Med dette blir sosiale bevegelser kooptert av en offentlig statlig ideologi og blir samtidig mer moderate.

Alternativt kan institusjonaliseringsprosesser forklares som å produsere et skille mellom aksepterte former for sosiale bevegelser på den ene siden, og de som står utenfor, eller uakseptable former for sosiale bevegelser, på den andre siden. Staten er her inkluderende for en spesiell form for sosiale bevegelser: «It is, on the one hand, inclusive in that its formal structure allows movement groups to decision-making processes through the

neo-corporate channel, the administrative bureaucracy, and the parliamentary arena» (Kjellmans 2007, s. 79). Her blir altså noen former for sosiale bevegelser vurdert som akseptable og legitime samarbeidspartnere: Folkeaksjonen Nei til EU og Folkeaksjonen nei til mer bompenger (i sin senere form), kan illustrere legitime former, i kontrast til protestaksjonen mot Koran-brenning (se kapittel 1). Disse tenderer igjen til å skifte form i retning av mer formelle organisasjoner, blir innlemmet i politiske prosesser og har en tendens til å tone ned radikale protestformer. På den andre siden skapes det med dette en form for motreaksjon, både av og innen aksepterte former for sosiale bevegelser (Kjellman, 2007, s. 83, 183; se også della Porta & Diani, s. 156–7; 212–213), som også kan gjenfinnes i de ovennevnte eksemplene i form av fraksjonering av bevegelsen i ulike grupperinger. Det er altså snakk om en todeling av type sosiale bevegelser og innen enkelte sosiale bevegelser, hvor vi kan se en form for oppdeling mellom moderate og radikale grupperinger og holdninger. Det som blir beskrevet som motkulturelle grupper blir med dette ikke delaktige i institusjonaliseringsprosesser, delvis fordi de selv motsier seg en slik form for integrasjon, delvis fordi de blir vurdert som lite legitime og uønskede (Kjellman, 2007, s. 81). Oppsummert viser dette perspektivet til at institusjonalisering kan produsere både aksept og radikaliseringsprosesser, ved at staten absorberer aspekter ved sosiale bevegelser vurdert som legitime.

Med disse beslektede perspektivene, kan vi skissere noen interessante implikasjoner. Former for institusjonalisering kan produsere og forsterke motmaktstilnæringer og opposisjonelle bevegelser som oppfattes som ytterliggående og radikale. Institusjonalisering kan altså tenkes å produsere en motreaksjon i form av radikaliseringsprosesser som er fjernt fra den politiske sfæren. Når handlingsrommet fra det offentlige blir mer betydelig, blir motstanden mot det etablerte mer ytterliggående, med andre ord. Med dette kan, i ytterste konsekvens, sosiale bevegelser i økende grad bli eller oppfattes som «anti-sosiale» i den forstand at de går imot den kollektivistiske tankegangen, imot fellesskapet og imot konformiteten. I så måte kan (deler av eller fraksjoner av) sosiale bevegelser beholde en form for motmaktstilnæringer, men likevel ikke oppfattes som å jobbe mot det majoriteten oppfatter som utjevning av urettferdighet (se også eksempelet om Koran-brenning fra kapittel 1). Vi ser altså en ytterligere

konsolidering av det tidligere omtalte skillet mellom aksepterte og uaksepterte former for sivilt engasjement, her overført til sosiale bevegelser, som også kan innebære at utenforskapet blir marginalisert og kanskje lite effektivt. Med dette fremstår sosiale bevegelser i dagens Norge som, for å spissformulere, enten tannløse eller marginaliserte.

Sosiale bevegelser og normalisering

En alternativ tolkning av sosiale bevegelsers form og funksjon i dagens Norge dannes hvis vi støtter oss på nyere, kritiske perspektiver innen SMT. Vi vil her kort utdype noen av kjernepunktene, først og fremst relatert til neoliberalismens fremmarsj, før vi viser til mulig relevans for Norge. Ansporet av neolibérale markedsreformer fra 1980-tallet og fremover, førte omfattende globale økonomiske og politiske endringer til ulike motreaksjoner og former for motstand både i det globale nord og sør (Cox & Nilsen, 2014). Utviklingstrekk som økende gjeld, kutt i sosial- og velferdssektorer i postindustrielle land, økende arbeidsledighet og en generell ustabil global økonomi, ble tilskrevet markedskreftenes økende innflytelse i og mellom nasjoner (Staggenborg & Ramos, 2016, s. 195). Dette medførte igjen utviklingen av former for globale identitetsdannelser blant motstandere som ønsker å bekjempe sosial, miljømessig og demokratisk urettferdighet *nedenfra* (della Porta et al., 2006).

Poenget i denne sammenhengen er ikke nødvendigvis kjennetegnene ved disse utviklingstrekkene isolert sett, eller deres relevans for Norge, men heller hva utviklingstrekkene har å si for sosiale bevegelser. Utviklingstrekkene har ansporet en betydningsfull og bemerkelsesverdig økning av «transnational coordination and alliance building between movements» (Cox & Nilsen, 2014, s. 3), på tvers av lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Sosiale bevegelser blir med dette perspektivet riktignok lokalt situerte, men er også sammenknyttet: organisatorisk gjennom nyere teknologier, og ideologisk gjennom en opposisjonell holdning til global neoliberalisme (della Porta et al., 2006). Her vises det til at nye former for sosial ulikhet har oppstått også i det globale nord, som har ført til nye former for sosiale bevegelser med et mer transnasjonalt preg:

Many of these movements have a transnational character, given the fact that the issues that they seek to challenge, are, themselves transnational. The theoretical implication for this is that social movement theorists have to contend with this transnational character in their theory building. (Altmann et al., 2017, s. 16)

Poenget her, i kontrast til perspektiver representert av PPT, er at vilkårene og betingelsene sosiale bevegelser forholder seg til ikke utelukkende kan ses som bestående av en nasjonalstatlig kontekst. Spørsmålet om relevans for eller overføringsverdi til Norge blir altså en slags logisk feiltakelse. Norge, og landets politiske institusjoner, utgjør ikke nødvendigvis betingelsesgrunlaget for sosiale bevegelser, i hvert fall ikke i isolasjon fra andre betingelser, og er samtidig uløselig knyttet til et sammenvevd og transnasjonalt sett av ytre betingelser.

Med dette beskrives ikke bare en dreining fra det lokale til det supranasjonale, men også en endring i *formen* på sosiale bevegelser generelt, kanskje i retning av en normalisering av sosiale bevegelser. Dette argumentet, understøttet av forekomsten av nye teknologier, nettverksorganiseringer og bruk av offentlige rom (della Porta & Diani 2020, s. 134–135), synlig for eksempel innen metoo-bevegelsen og den arabiske våren, tilsier for det første at det ikke lenger trenger å være en streng lovmessighet i utviklingen av sosiale bevegelser i retning av institusjonalisering, men at det heller kan være snakk om en omvendt utviklingstrend (se også Eimhjellen, 2018, s. 217; Sætrang, 2018, s. 155), mot en tydeligere løsrivelse fra den offentlige sfæren. Med dette perspektivet endres også vår forståelse av sosial kapital, som referert til tidligere. Den samlede akkumulasjonen av sosial kapital forstås ikke som å stagnere eller minske, men heller å få en mer mobil form (Meyer & Tarrow, 1998). Samlet sett forstås sosiale nettverk med dette kanskje som mer sporadiske og flyktige, men ikke nødvendigvis mindre effektive og betydningsfulle, og bidrar dermed til å opprettholde det tidligere omtalte skillet mellom etablerte organisasjonsformer og sosiale bevegelser som autonome størrelser, hvor sistnevnte fremdeles har en sentral funksjon.

For det andre blir sosiale bevegelser med dette også vanskeligere å kategorisere, noe som kanskje forklarer forskjeller i beskrivelses- og forklaringsmodeller over, både i nyanser og av mer substansiell art. Kanskje kan ikke sosiale bevegelser reduseres til en størrelse som enkelt lar seg

kategorisere opp mot andre? De skisserte utviklingstrekkene kan med andre ord danne utgangspunktet for en mer pluralistisk forståelse av sosiale bevegelser, hvor nye og, ikke minst, *ulike* former oppstår, også i Norge.

Konklusjon

Vi konkluderer ikke her med hva som er den korrekte tolkningen av sosiale bevegelsers utvikling i Norge, som fremmet av det vi oppfatter som to hovedargumentasjoner: sosiale bevegelser som institusjonaliserte (og dermed som moderate og i liten grad opposisjonelle), og sosiale bevegelser som normaliserte (og dermed som forskjellige, stedløse og med et opposisjonelt potensial). Følgelig konkluderer vi heller ikke om Norge i dag representerer et *social movement society*, eller ikke. Vi foreslår heller, som en forsiktig foreløpig konklusjon, å ikke betrakte disse kjennetegnene – normalisering og institusjonalisering – som gjensidig utelukkende. I stedet kan de forstås som parallelle prosesser, som kanskje er gjensidig forsterkende for ulike former for sosiale bevegelser vist til over: uavhengige og autonome på den ene siden, og innenfor etablerte politiske arenaer på den andre siden. Denne tosidighet kan kanskje også forklare en konseptuell forvirring og ulik analytisk behandling av størrelsen sosial bevegelse, samt bidra til en mer pluralistisk forståelse.

Samlet sett viser disse perspektivene til utfordringer, men også til betydningen av opposisjonelt og frigjørende kollektivt arbeid. På hvilke måter og i hvilken grad slik kollektiv mobilisering oppfattes som eller kan sies å være rettmessige, rettferdige, som eksempelet om protestaksjonen mot Koran-brenning (se kapittel 1) problematiserer, er betimelig og interessant. Dette spørsmålet er bare implisitt belyst i dette kapittelet – gjennom dets relasjon til institusjonaliseringsprosesser – og bør diskuteres og undersøkes videre.

Referanser

- Altmann, P., Demirhisar, D. G. & Mati, J. M. (2017). Social movements in the global south. *Emulations – Revue de sciences sociales*, (19), 7–24. <https://doi.org/10.14428/emulations.019.001>

- Archer, C. (2012). Norway then and now: A comparison of Norwegian society in the late 1960s and today. *Journal of Social History and the History of Social*, 48, 157–178. <https://doi.org/10.13154/mts.48.2012.157-178>
- Breivik, J. K. & Sudmann, T. T. (2015). Samfunnsarbeid som svar på velferdspolitiske utfordringer? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 18(1), 2–6.
- Buechler, S. M. (1995). New social movement theories. *The Sociological Quarterly*, 36(3), 441–464.
- Burawoy, M. (2017). Social movements in the neoliberal age. I M. Pare, C. Runciman & L. Sinwell (Red.), *Southern resistance in critical perspective the politics of protest in South Africa's contentious democracy* (s. 21–35). Routledge.
- Cox, L. & Nilsen, A. G. (2014). *We make our own history: Marxism and social movements in the twilight of neoliberalism*. Pluto Press.
- della Porta, D., Andretta, M., Mosca, L. & Reiter, H. (2006). *Globalization from below: Transnational activists and protest networks*. University of Minnesota Press.
- della Porta, D. & Diani, M. (2020). *Social movements: An introduction*. Wiley Blackwell.
- Eimhjellen, I. (2018). Refleksiv institusjonalisering. Nytt frivillig engasjement i brytningen mellom endring og stabilitet. I B. Enjolras & I. Eimhjellen (Red.), *Fra kollektiv til konnektiv handling? Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge* (s. 211–234). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.45.ch8>
- Enjolras, B. & Eimhjellen, I. (2018). Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling. I B. Enjolras & I. Eimhjellen (Red.), *Fra kollektiv til konnektiv handling? Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge* (s. 7–30). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.45.ch1>
- Espeland, C. E. & Rogstad, J. (2013). Antiracism and social movements in Norway: The importance of critical events. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(1), 125–142. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.723251>
- Goodwin, J. & Jasper, J. M. (2003). Caught in a winding, snarling vine: The structural bias of political process theory. I J. Goodwin & J. M. Jasper (Red.), *Rethinking social movements: Structure, meaning and emotion* (s. 3–30). Rowman and Littlefield.
- Greenhouse, C. (2009). *Ethnographies of neoliberalism*. University of Pennsylvania Press.
- Hall, A. P. & Lamont, M. (2013). Introduction. I A. P. Hall & M. Lamont (Red.), *Social resilience in the neoliberal era* (s. 1–31). Cambridge University Press.
- Jenhaug, L. M. (2017). Myndighetenes forventninger til pårørende som samprodusenter i omsorgstjenester. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 21(1), 39–58. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2018-01-03>
- Kjellman, K. E. (2007). *Mobilization and protest in a consensus democracy: Social movements, the state, and political opportunities in Norway* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Kornhauser, W. (1995). *The politics of mass society*. The Free Press. (Opprinnelig utgitt 1959)

- Lamont, M. (2000). *The dignity of working men: Morality and the boundaries of race, class, and immigration*. University of Chicago Press.
- Langman, L. (2005). From virtual public spheres to global justice: A critical theory of internetworked social movements. *Sociological Theory*, 23(1), 42–74.
- Lascoumes, P. & Le Gales, P. (2004). *Gouverner par les Instruments*. Presses de Sciences PO.
- Meld. St. 10 (2018–2019). *Frivilligheita – sterk, sjølvstendig, mangfaldig – Den statlege frivilligheitspolitikken*. Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-10-20182019/id2621384/>
- Meyer, D. & Tarrow, S. (Red.). (1998). *The social movement society. Contentious politics for a new century*. Rowman and Littlefield.
- Miller, P. & Rose, N. (2008). *Governing the present*. Polity Press.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
- Quaranta, M. (2017). *Protest and contentious action. Oxford research encyclopedia of politics*. Oxford University Press.
- Sen, A. & Avci, Ö. (2016). Why social movements occur: theories of social movements. *The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*, 9, 125–130.
- Staggenborg, S. & Ramos, H. (2016). *Social movements*. Oxford University Press.
- St.meld. nr. 39 (2006–2007). *Frivillighet for alle*. Kultur- og kirke departementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Stmeld-nr-39-2007-/id477331/>
- Stromsnes, K. & Gjerde, S. (2018). Politiske aksjoner i Norge: Hvilken rolle spiller organisasjonene? I B. Enjolras & I. Eimhjellen (Red.), *Fra kollektiv til konnektiv handling? Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge* (s. 31–62). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.45.ch2>
- Sætrang, S. (2018). På Facebook for flyktninger. En casestudie av Refugees Welcome-nettverket i Norge. I B. Enjolras & I. Eimhjellen (Red.), *Fra kollektiv til konnektiv handling? Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge* (s. 151–187). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.45.ch6>
- Tilly, C. (2004). *Social movements, 1768–2004*. Paradigm Publishers.
- Tranvik, T. & Selle, P. (2003). *Farvel til folkestyret? Nasjonalstaten og de nye nettverkene*. Gyldendal Akademisk.
- van Stekelenburg, J. & Klandermans, P. G. (2009). Social movements theory: Past, present and prospect. I I. van Kessel & S. Ellis (Red.), *Movers and shakers: Social movements in Africa* (s. 17–44). Brill.
- Østerud, Ø. (2005). Introduction: The peculiarities of Norway. *West European Politics*, 28(4), 705–720. <https://doi.org/10.1080/01402380500216591>
- Ågotnes, G., Moholt, J.-M. & Blix, B. (2021). From volunteer work to informal care by stealth: A «new voluntarism» in social democratic health and welfare services for older adults? *Ageing & Society*, 1–17. <https://doi.org/10.1017/S0144686X21001598>